

ПРИНЦИП МІЦНОСТІ ЗНАТЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ Л.М.ТОЛСТОГО ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЯСНОПОЛЯНСЬКІЙ ШКОЛІ

УДК 37.026 (09)Толстой
Алтухова А.В.

У статті висвітлено педагогічну концепцію Л.М.Толстого, видатного педагога-реформатора другої половини ХІХ - початку ХХ століття, щодо проблеми принципу міцності знань. На основі аналізу та узагальнення педагогічного доробку вченого розкрито сутність принципу міцності знань. Окреслені умови формування міцних знань у процесі навчання в Яснополянській школі. Визначений внесок педагога у розвиток принципу міцності знань.

Ключові слова: навчання, принцип міцності знань, міцність засвоєння, ґрунтовні знання, міцність, свобода, доступність.

В статье рассмотрена педагогическая концепция Л.Н.Толстого, выдающегося педагога-реформатора второй половины ХІХ - начала ХХ века, относительно проблемы принципа прочности знаний. На основе анализа и обобщения педагогического наследия ученого раскрыта сущность принципа прочности знаний. Обозначены условия формирования прочных знаний в процессе обучения в Яснополянской школе. Определен вклад педагога в развитие принципа прочности знаний.

Ключевые слова: обучение, принцип прочности знаний, прочность усвоения, основательные знания, прочность, свобода, доступность.

The article highlights the pedagogical concept L.M.Tolstoho an outstanding teacher-reformer second half of the early twentieth century, on the issue of principle strength of knowledge. Based on the analysis and synthesis of scientific pedagogical legacy discloses the essence of the principle of strength of knowledge. Outlined conditions for the formation of a sound knowledge in the learning process in Yasnaya Polyana school. Defined contribution to the development of teacher knowledge principle strength.

Keywords: education, the principle strength of knowledge, depth of, fundamental knowledge, strength, freedom, accessibility.

Постановка проблеми. Інтеграція України у світовий простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освіти. До проблеми міцності знань сьогодні вбачаємо загострення інтересу, тому що сучасне життя вимагає від особистості не просто володіння знаннями, а володіння міцними, глибокими внутрішніми ресурсами, якими б можна було скористатися кожного разу, коли виникає така необхідність. Отримані знання мають бути не нагородженням понять, законів, фактів, а виступати відображенням дійсності в мисленні особистості як продукт її діяльності.

Розбудова національної системи України з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає аналізу, узагальнення та критичного осмислення досвіду видатних педагогів минулого.

Педагогічні пошуки письменника, педагога-новатора Льва Миколайовича Толстого привертають увагу актуальністю проблем навчання. У роздумах ученого про нову школу і нову педагогічну науку ми знаходимо ідеї та розробки, які, немов відображають проблеми сучасної школи. Бажання навчити дітей творчо мислити, формувати їхні духовні потреби та моральні якості, врятувати майбутніх «Пушкіних, Остроградських, Філаретов, Ломоносових» – все це змушувало педагога замислитися про шляхи реформування освітньої системи та шукати нові підходи, методи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує проблема в об'єктивному аналізі доробку письменника, педагога-науковця Л.М.Толстого. На жаль, у вивченні педагогічних пошуків ученого довгий час існували деякі методологічні прорахунки як наслідок прямолінійного тлумачення і спрощеного розуміння, поверхневе ставлення до філософської специфіки його поглядів. У наш час відкрилась можливість незаангажованого, неупередженого, максимально об'єктивного висвітлення оригінальних педагогічних ідей видатного письменника, як педагога, щодо проблеми принципу міцності знань.

Мета статті: на основі аналізу та узагальнення педагогічного спадку Л.М.Толстого висвітлити основні погляди вченого стосовно принципу міцності знань у педагогічній концепції вченого та окреслити умови його реалізації в діяльності школи Ясної Поляни.

Виклад основного матеріалу. Л.М.Толстой вніс неоціненний вклад у розробку принципу міцності в навчанні, у своєрідній педагогічній системі навчання, розробив засоби та прийоми, які сприяли досягненню, в процесі навчання, високого рівня міцних знань, умінь і навичок.

Так, виходячи з принципу свободи в педагогіці, Лев Миколайович Толстой обґрунтував власну педагогічну концепцію. Вона виникла у відповідь на історичну необхідність (скасування кріпацтва, потреба народу в освіті, неспроможність прийнятої системи навчання) та сформувалася в ході його подорожей європейськими школами, його міркувань і роздумів.

Єдиним критерієм педагогіки вчений оголошував свободу, єдиним методом – досвід. Л.М.Толстой намагався розкрити закономірності освітньо-виховного процесу, визначити характер педагогіки як науки. Засуджуючи буржуазну педагогіку того часу з її догмами, він пропонував учителям сміливо ставати на шлях експериментів, які повинні були сприяти розвитку педагогіки як науки. «Не філософською відвертістю в наш час може посунути наука педагогіка, але терплячими і наполегливими повсякденними дослідженнями ...» [6, с.371].

Свої уявлення про демократичні і гуманні принципи організації народної освіти і навчання дітей Л.М.Толстой реалізовував у школі, яку організував у своєму маєтку Ясна Поляна для дітей селян.

Яснополяська школа була задумана письменником як своєрідна педагогічна лабораторія щодо створення нового змісту освіти, методів навчання та виховання дітей, що відповідають прогресивним педагогічним поглядам учено-

го. Навчання у цій школі повинно було ґрунтуватися на повазі до особистості дитини, розвитку активності, самостійності та творчих здібностей.

Створена школа була повною протилежністю існуючим школам – вітчизняним і закордонним, де панувало насилля та догматизм. У цій школі панував дух свідомої дисципліни, який ретельно охоронявся і розвивався самими учнями, які дуже любили свою школу і свого вчителя – Л.М.Толстого. Робота школи, яку Л.М.Толстой систематично висвітлював у своєму педагогічному журналі «Ясна Поляна», викликала живий відгук і була прикладом для наслідування.

Заняття у школі будувались у формі вільних бесід учителя з учнями. Викладалися: читання, письмо, чистописання, граматика, закон божий, розповіді з російської історії, арифметика, елементарні знання з природознавства і географії, малювання та співи. Відомості з природознавства, географії та історії Л.М.Толстой повідомляв дітям у формі художніх оповідань на уроках російської мови.

Л.М.Толстой по-новому підійшов до розуміння сутності навчального процесу. Навчання, як справедливо стверджував Л.М.Толстой, це – різнобічний процес, а не лише вплив на інтелект дитини. Це – процес активного, свідомого і творчого, а не механічного засвоєння дітьми отриманих знань. Важлива не кількість знань, а їх якість. Можна знати дуже багато чого, не знаючи самого потрібного, проте ж найважливішим в освіті вважав дотримання умови свободи в навчанні та вихованні.

Підкреслимо, що в процесі навчання, для досягнення дійсно ґрунтовних знань Л.М.Толстой надавав великого значення розвитку самостійності та творчого мислення учнів. Він писав: «Якщо учень у школі не навчився сам нічого творити, то і в житті він завжди буде тільки наслідувати, копіювати ... У кожній дитині є прагнення до самостійності, яке шкідливо знищити в якому б то не було викладанні і яке особливо виявляється невдоволенням при змальовуванні зі зразків» [6, с.118].

Письменник як педагог великий тим, що глибше і всебічно, ніж будь-хто з його сучасників, послідовників і попередників, зрозумів необхідність вивчення внутрішнього світу дитини, її бажань, інтересів і прагнень. Поміщаючи в центр своєї педагогічної концепції особистість дитини, вчений вибудовує навколо неї систему дидактичних принципів, зокрема, такі принципи:

- принцип свідомості і активності навчання;
- принцип зв'язку навчання з життям;
- принцип доступності навчання;
- принцип міцності засвоєння знань;
- принцип природовідповідності.

Міцність засвоєння, для педагога, природним чином пов'язана зі свідомою розумовою діяльністю учнів, тобто з принципом свідомості і активності. Педагог не вважав зазубрені, вивчені напам'ять слова, фрази ознакою міцності знань. Механічне заучування, як спосіб засвоєння знань одержало у Л.М.Толстого негативну оцінку. Особливо різкій критиці піддалася, що панувала в той час, схоластична система повторення, поурочного контролю знань та іспитів, яка була заснована на заучуванні.

Важливою передумовою міцного засвоєння знань педагог вважав такий чинник, як наявність у школяра чіткого розуміння змісту, самої ідеї знання і

кожного з його доданків, усвідомлення учнем життєвої значимості матеріалу який вивчається.

Суттєвими ознаками міцного знання Л.М.Толстой вважав розуміння суті досліджуваного, вміння зв'язати частини знання в ціле, встановити причинно-наслідкові відносини явищ, вміння пояснити іншому те, що самому ясно і зрозуміло. «Жодна людина і дитина не була б у змозі вчитися, — писав Л.М.Толстой, — якби майбутність його навчання уявлялася йому лише мистецтвом писати чи рахувати ... Для того щоб учень міг віддатись увесь учителю, потрібно відкрити йому один бік тієї ковдри, якою приховував від нього всю приналежність того світу думки, знання поезії, в якій повинно відбуватися його навчання. Тільки перебуваючи під постійною чарівністю цього майбутнього світла, учень у змозі так працювати над собою, як того ми від нього вимагаємо» [6, с.56].

Міцні знання, за Л.М.Толстим, це вміння самостійно пов'язати нове знання з колишнім запасом знань за принципом подібності, відмінності, протиставлення, вміння вільно оперувати ними, застосувати теоретичне знання до практики, пояснити ті чи ті явища навколишньої дійсності щодо засвоєних знань, і, нарешті, швидко, точно і легко відтворення наявних знань у зв'язку з новим матеріалом через будь-який відрізок часу. Міцність знань Л.М.Толстой справедливо розглядав як один із найважливіших результатів правильного навчання, одну з практичних цілей освіти. Міцні знання учнів - це найвища оцінка роботи вчителя, його радість і гордість.

Процес досягнення міцних знань, умінь і навичок вчений оцінював як складний, багатоступінчатий. До найважливіших умов досягнення ґрунтовності знань Л.М.Толстой відносив:

- у школі природну, здорову, доброзичливу обстановку («дух школи»), що відповідає дитячій природі, допитливості, потребі у свободі розвитку;
- постійний і різнобічний зв'язок навчання з життям;
- застосування в навчанні різних методів і прийомів відповідно до вікових особливостей;
- надання дітям широких можливостей для самостійної навчально-пізнавальної і творчої роботи, при непомітному впливі вчителя;
- встановлення міжпредметних зв'язків;
- систематичне, продумане повторення та узагальнення вивченого матеріалу;
- наявність гармонії в стосунках між учителем і учнями;
- тісний органічний зв'язок між урочною та позаурочною пізнавальною діяльністю дітей;
- забезпечення в школі зв'язку розумового із фізичним розвитком дитини.

Могутнім засобом досягнення свідомих і міцних знань Л.М.Толстой уважав наочність. У це поняття він вкладав дуже широкий сенс. Це засіб, що забезпечує у дитині чуттєво-образне сприйняття дійсності. Наочність у навчанні повинна бути так застосована, щоб забезпечити яскраве емоційне запам'ятовування дитиною живих образів, порушити дитячу уяву, творчу фантазію, прагнення до глибокого пізнання речей, явищ. Тому педагог визнавав майже єдино правомірними засобами наочності реальні предмети довколишньої дійсності дитини та постійне поповнення вражень через повсякденне спо-

стерезення в побуті, праці, дитячих іграх, прогулянках, і звичайно ж, цілеспрямовано, через шкільні досліді, експерименти, екскурсії.

Висновки. Отже, вивчення педагогічної спадщини Л.М.Толстого свідчить, що педагог пропагував свободу в освіті, моральність у вихованні, безперервний розвиток. Міцність знань учених справедливо розглядав як один із найважливіших результатів правильного навчання та одну з практичних цілей освіти.

Визначення педагогом сутності принципу міцності знань, вимагає врахування часу, але містить багато цінного. Ідеї стосовно формування міцних знань, які використовував педагог у роботі в Яснополянській школі, за умови творчого використання можуть бути корисними в розробці сучасних наукових підходів.

Список використаних джерел

1. Арискин И.Т. Вопросы дидактики в творчестве Л.Н.Толстого // Толстой как педагог: Сб. Труд. ТГПИ им. Л.Н.Толстого. – 2002.
2. Баланюк Г.И. Вопросы прочного овладения знаниями в дидактических взглядах и педагогической практике Л.Н.Толстого. В кн.: Выдающиеся педагоги о прочном усвоении знаний. – Тула, 1973. – С. 64-79.
3. Константинов Н.А. и др. История педагогики: Учебник для пед. интов / Н.А.Константинов, Е.Н.Медынский, М.Ф.Шабаева. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1982 – 448 с.
4. Майорова О.Е. Лев Николаевич Толстой – Биография. – М. : Проспект, 2008. – 256 с.
5. Педагогические идеи и практика Л.Н.Толстого [Текст] / Гончаров Н.К. // Гончаров Н.К. Историко-педагогические очерки. – М.,1963. – С. 194-218.
6. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. – М., 1989. – 544 с.
7. Шацкий С.Т. Толстой-педагог. Педагогические соч. : В 4-х т. - М., 1964, Т. 3. – С. 215-241.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

УДК: 373.3

Дядченко О.В.

Автор визначає проблеми та перспективи формування академічної мобільності майбутніх учителів іноземної мови, підкреслює, що у процесі її формування актуалізується низка проблем. По-перше, ні викладачі, ні студенти часто не мають уявлення про проблему академічної мобільності і тому не зацікавлені в її формуванні. По-друге, існує суперечність між результатами освіти сучасного випускника педагогічного вузу та вимогами до академічно мобільної особистості. По-третє, на сьогоднішній день існує лише незначна кількість навчальних курсів з відповідним методичним забезпеченням, спрямованим на розкриття проблеми академічної мобільності взагалі і формування її як особистісної характеристики, зокрема. По-четверте, різні дослідження виявляють